

ANA BENE,
ELEONORA COFAS,
NICOLAE ANDERCO

Transformările edilitar-urbanistice contemporane reflectate în activitatea Muzeului de istorie a municipiului București*

Rod al unui act de creație colectivă a sute și sute de generații, urcând an de an treptele unei ample și multilaterale dezvoltări — Bucureștii — se prezintă astăzi ca un oraș investit cu atribuțiile unei capitale moderne a unei țări în plină înflorire. În contextul marilor mutații economico-sociale din patria noastră, sistematizarea, restructurarea sau remodelarea teritoriului orașului București reprezintă o problemă de importanță națională care se bucură de o atenție și un sprijin deosebit din partea conducerii superioare de partid și de stat, găsindu-se nemijlocit sub îndrumarea permanentă, personală, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român.

Referindu-se la reconstrucția Capitalei, secretarul general al P.C.R., sublinia faptul că „...este necesar să construim în așa fel, încât să păstrăm specificul capitalei noastre. Să facem o capitală modernă, dar să păstrăm ceea ce au construit strămoșii noștri”¹. Indicațiile date de secretarul general, de conducerea superioară de partid, au condus la elaborarea unei schițe de sistematizare, stabilind principalele elemente ale dezvoltării orașului în viitorul sfert de veac.

În cadrul multiplelor transformări care au cuprins toate sferele activității, Muzeul de istorie a municipiului București, ca instituție de cultură a suferit mutații fundamentale în activitatea sa. Ne propunem să prezentăm, pe scurt, unul din aspectele activității instituției noastre, interesant prin experiența acumulată, și anume, raportul dintre funcțiile muzeului și transformările edilitar-urbanistice contemporane ale capitalei. În tumultul acestor transformări, prezent pe vastul șantier bucureștean muzeul nostru și-a îmbogățit permanent patrimoniul folosind atât mijloacele tradiționale cît și cele moderne, înregistrînd, cu o multitudine de mijloace, amploarea schimbărilor edilitar-urbanistice. Depășind atribuțiile anterioare, muzeul a devenit în ultimii ani, din ce în ce mai mult, o instituție dinamică, interesată nu numai de trecutul Capitalei dar și de prezentul și viitorul acesteia, o instituție ce participă activ, alături de alți factori la prefîgurarea înfățișării viitoare a orașului.

* Prezenta comunicare a fost susținută în cadrul colocviului „Muzeul și transformările edilitar-urbanistice”, organizat de către M.I.M.B., în zilele de 22—23 mai 1978.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-laterale dezvoltate*, vol. II, București, Edit. politică, 1975, p. 278—279.

Întreaga activitate are adinci implicații în domeniul cultural-educativ: prezentarea, alături de valorile trecutului, a realizărilor contemporane este un act de educație moral-politică a tinerei generații, a locuitorilor orașului și al țării, este un mijloc de a face cunoscut lumii întregi realizările României socialiste. Prin această activitate muzeul nostru contribuie la prezentarea izvoarelor, începuturilor și rosturilor locuitorilor acestor meleaguri, îi învață să cîntărească mai bine valoarea creației străbunilor, dar mai ales a propriei lor creații, a creației contemporaneității socialiste, raportînd actul creator local la cel național și relevîndu-i valoarea internațională.

Realizările obținute de instituția noastră în acest domeniu sînt rezultatul unor inițiative continui, perseverente, de multe ori anevoioase. Încă de la începutul existenței sale Muzeul municipiului s-a preocupat de constituirea unui patrimoniu referitor la problemele edilitar-urbanistice ale Capitalei. Sîntem astăzi posesorii unui bogat și variat fond documentar cum ar fi fotografiile de epocă datorate lui Angerer, Carol Popp de Szathmary, A. Ebner, P. Petit, G. Ionescu ș.a., hărți, planuri și schițe de sistematizare din diferite etape de dezvoltare ale orașului².

Continuînd tradițiile anterioare, în anii socialismului colectivul nostru a îmbogățit patrimoniul cu peste 20.000 de fotografii, clișee, diapositive, documente și planuri referitoare la dezvoltarea teritorial-urbanistică a orașului după cel de-al doilea război mondial. Se păstrează imagini de pe șantierul de reconstrucție a Capitalei după dramatica înclăștare din anii războiului, a primelor construcții, a succesivelor etape de construire a noilor cartiere și a principalelor edificii social-culturale.

Fenomenul exploziv, de-a dreptul spectaculos al construirii în perioada 1944—1977 a peste 324.000 de apartamente, fapt ce a dus la completa restructurare a unor întregi zone ale teritoriului construit anterior, nu poate fi ignorat de muzeografil bucureșteni. Conștient de faptul că fiecare realitate construită reprezintă efortul societății pe o anumită treaptă de dezvoltare a ei, că fondul construit moștenit de la înaintașii noștri constituie un bun virtual al patrimoniului cultural național, colectivul nostru de specialiști și-a fixat sarcina de a studia și a cunoaște amănunțit acest fond. Această studiere a fondului construit presupune, pe lângă cercetarea de teren, inclusiv cea arheologică atunci cînd o considerăm oportună, cercetarea de arhivă, cunoașterea și confruntarea succesivelor ridicări cartografice, a stilurilor arhitectonice dominante în diferite epoci, documentarea bibliografică etc., într-un cuvînt o cercetare și studiere multidisciplinară.

Colectivul nostru a îmbinat cercetarea și cunoașterea istorică din fiecare zonă în parte, cu cercetarea valorilor arhitecturale, cu atît mai mult cu cît arhitectura este acceptată alături de mărturiile istorice ca o dovadă complexă și fidelă a civilizațiilor trecute, cu un reper major al apartenenței la destinul unei comunități istoricește constituite, în cel al umanității, în ultimă instanță.

În atingerea scopului propus, instituția noastră a colaborat în mod fructuos cu o serie de alte instituții de profil ca: Direcția de sistematizare

² Muzeul de Istorie a Municipiului București (în continuare M.I.M.B.) Inv. gen. nr. 29218—46747.

din cadrul C.P.M.B., Uniunea Arhitecților, Institutul de proiectări *Proiect București*, Institutul de Arhitectură Ion Mincu etc. În acest sens, la elaborarea de către Institutul de Arhitectură Ion Mincu, catedra de istorie și teoria arhitecturii, catedra de sistematizare, a Studiului determinării științifice a zonei centrale istorice a orașului București, cuprinzând construcțiile cu valoare istorică și arhitecturală au colaborat și specialiști ai muzeului nostru³.

Cunoscând din timp planul de etapizare a acțiunilor de restructurare urbană am putut planifica și eșalona cercetările noastre de asemenea manieră încât să venim în întâmpinarea intențiilor ediliilor orașului. Dar din păcate nu întotdeauna cu succes. Remodelarea urbană a unor zone sau artere ale orașului a dus la dispariția nejustificată a unor edificii valoroase din punct de vedere istoric, memorialistic sau arhitectonic. Amintim doar aici clădirea Muzeului Sîntu, casele Maiorescu, Fleva, Petrache Poenaru, Macedonschi sau a unor obiective de artă plastică monumentală. Chiar în actualele condiții cînd se pun o serie de valoroase probleme teoretice în practică, două dintre proiectele prezentate pentru sistematizarea bulevardelor Titulescu și 1 Mai propun soluții radicale: demolarea unor clădiri reprezentative dintre care reținem unul dintre cele mai vechi corpuri de clădire ale spitalului Filantropia, Hanul Galben, clădirile din B-dul Titulescu 35 și 196 bis.

Clădirea Hanului Galben marcată în planul Borozyn în 1852, vindută după moartea proprietarului, clucerul Preda, avea patru încăperi, două cămări și o cuhnă la etaj, iar în partea de jos, 5 încăperi, o circumă cu pivniță boltită de zid în care pot intra 10 buții de vin, curte mare, șopron, grajd, cărbunărie, crămă, 13 pogoane de vie. În 1879 se afla în proprietatea unui oarecare Cristea, apoi în stăpînirea bisericii Sf. Vinerei Nouă. Clădirea prezintă interes nu numai prin faptul că este printre puținele hanuri ce se mai păstrează în București, dar ea poate constitui un reper în stabilirea limitelor orașului într-o anumită perioadă, prezența sa legîndu-se totodată și de activitatea pictorului Ștefan Luchian⁴. Clădirea din bulevardul N. Titulescu nr. 35 este locul unde a fost primul sediu legal al P.C.R., sediul Uniunii Tineretului Socialist și redacțiile ziarelor Socialismul și Tineretul Socialist. De aici au pornit directivele partidului imediat după arestarea congresiștilor în 1921, aici veneau muncitorii pentru a se adresa conducerii partidului cu diverse probleme legate de viața și activitatea lor. În redacțiile ziarelor amintite au lucrat Mihail Cruceanu, Gh. M. Vasilescu, L. Pătrășcanu⁵. După cum relatează secretarul general P.C.R. din acea perioadă, Gh. Cristescu, în acest sediu au poposit în 1923, numeroși revoluționari bulgari nevoiți să emigreze în urma eroicelor lupte armate, constatînd ea și cu alte prilejuri ospitalitatea și sprijinul frățesc al mișcării comuniste din România⁶.

³ Studiu publicat în „Arhitectură”, 23 (1977), nr. 6, p. 38.

⁴ „Vestitorul românesc”, 14 (1890) nr. 63, p. 292; vezi și George Petra, *Știri despre Hanul Galben*, în „București. Materiale de istorie și muzeografie” nr. 1, 1964.

⁵ M.I.M.B., fonoteca, înregistrarea Mihail Cruceanu. Vezi și Al. Cebuc, *Tradiții revoluționare bucureștene*, București, 1975; G. Neacșu, G. Tudor, *Locuri și sedii legate de activitatea P.C.R. în anii 1921-1924*, în „Anale de istorie”, (1973), nr. 3.

⁶ Al. Cebuc, op. cit., p. 64.

Muzeul a propus adoptarea unor soluții de arhitectură pentru păstrarea acestor clădiri. În discuțiile ce s-au purtat proiectanții și arhitecții au susținut puncte de vedere diferite, majoritatea înclinând spre demolarea clădirilor ca fiind nesemnificative și fixarea pe pereții noilor clădiri, pe locurile unde au fost sediile P.C.R., a unor mozaicuri sau fresce care să sugereze momentul. Ulterior, proiectul publicat în revista *Arhitectura* nr. 4/1975, prevede demolarea clădirilor, acțiune nejustificată după părerea noastră, pentru că ori cîte soluții plastice se vor găsi ele nu vor putea suplini emoția autentică provocată de contactul cu originalul, clădirile fiind niște prezențe materiale cu valoare istorică și educativă de neînlocuit.

Trebuie să menționăm în mod deosebit inițiativa și receptivitatea municipalității bucureștene, care sesizînd, pe de o parte, pericolul repetării unor asemenea greșeli ireversibile, iar pe de altă parte, importanța menținerii unor zone sau construcții reprezentative a adoptat Decizia nr. 1173 din 31 august 1973. În baza art. 7 și 8 ale acestei decizii, nici o construcție bucureșteană nu poate fi demolată fără avizul de specialitate al M.I.M.B. Ea prevede obligativitatea ca în caz de acordare a avizului de demolare să fie recuperate piesele de interes muzeistic indicate în aviz. De asemenea, mai prevede obligativitatea ca proiectantul să țină seama încă din faza studiului tehnico-economic, în soluțiile de proiectare adoptate de observațiile și recomandările muzeului.

În baza acestei decizii au fost cercetate pînă acum peste 10.000 de imobile din zonele supuse demolării, întocmindu-se referatele științifice de specialitate.⁷ Ca instrumente de lucru pentru cercetare sînt utilizate documentația înaintată de instituția care solicită avizul, cercetarea la fața locului, documentația existentă în muzeu, realizarea fotoreportajelor documentare, și nu în ultimă instanță, discuțiile cu locatarii imobilelor în cauză.

Cercetările colectivului de specialiști s-au concretizat în alcătuirea unor instrumente de lucru și evidență sub forma de fișe de cartare (imobil și zonă) repertoare alfabactice și tematice ale valorilor istorice, arhitecturale și memorialistice. Valorificarea acestor cercetări s-a soldat cu elaborarea și publicarea unor studii și micromonografii istorice a unor zone sau artere ca : Podul Mogoșoasei, Cartierul Glușești, Podul Tîrgoviștei, Podul Tîrgului de Afară, zona Curtea Veche etc. sau prin publicarea unor studii avînd ca subiect problemele edilitar-urbanistice ale Capitalei în diferite etape istorice.

O altă modalitate de surprindere a procesului de transformare edilitar-urbanistică din Capitală utilizată de către noi, este aceea a realizării în etape succesive în aceleași zone a reportajelor fotografice, atît prin mijloace proprii cît și prin colaborarea cu secția foto a Combinatului Poligrafic Casa Școalei. Prin mijloace proprii s-au realizat aproximativ 2.000 de diapozitive color care surprind aspecte cotidiene, monumente ale orașului și însăși transformările urbanistice. De asemenea, în colaborare cu Studioul de filme Alexandru Sahia am realizat o întregă serie de

⁷ M.I.M.B., registrul de evidență — avize demolări.

filme documentare, cu și fără comentariu, în mai multe zone ale Bucureștilor cum ar fi cartierele : Petricani, Ghica Tei, Colentina, Calea Rahovei, Calea Moșilor, Curtea Veche, Calea Văcărești, Șoseaua Mihai Bravu, Ștefan cel Mare, Dorobanți etc.⁸

În procesul transformării orașului în ultimul deceniu, trebuie să subliniem mutațiile suferite în ceea ce privește aportul muzeului în cadrul acestui proces, depășirea de către acesta a fazei de simplu cronicar și depozitar al fenomenelor, câștigându-și un loc activ de necontestat în viața cetății. M.I.M.B. a devenit o instituție investită oficial să descopere, să păstreze, să restituie contemporanilor și urmașilor vestigiile trecutului, să contribuie în mod creator la configurarea prezentă și viitoare a Capitalei patriei noastre, trecind de la sistemul de protecție pasiv la cel de integrare activă a patrimoniului valoros al trecutului în peisajul contemporan.

A elimina fără discernămint ceea ce este „vechi” în oraș este un lucru periculos pentru climatul socio-cultural al oricărui oraș, lipsindu-l de condiția continuității. Or, datorită tocmai lipsei de discernămint de care au dat dovadă în acest sens unii edili bucureșteni din trecutul mai mult și chiar mai puțin îndepărtat, lipsă de discernămint ce se adaugă vicisitudinilor istorice și calamităților naturale care de atâtea ori au distrus acest oraș, măturările de arhitectură civilă din sec. al XVIII-lea din Capitală sînt destul de reduse.

Desigur că problema restructurării urbane nu este de loc simplă și ușoară — incumbă responsabilități uriașe atît față de înaintași dar mai ales față de urmași noștri. Iată de ce cunoașterea istorică trebuie să fundamenteze sau să combată intențiile edilitar-urbanistice, să dea putința de a alege soluția edilitar-urbană cea mai adecvată în vederea păstrării valorilor. Oare cine ar mai crede astăzi că prin 1963 pe baza unui proiect „de sistematizare” întreaga zonă Lipseani-Piața Unirii era sortită demolării în vederea construirii unui centru comercial modern⁹. Nu greșim dacă susținem că edilii au renunțat la acest proiect și datorită contribuției active a specialiștilor noștri în comisiile pentru valorificarea acestei zone străvechi a Bucureștilor. La indicațiile conducerii superioare de partid și de stat această zonă a fost decretată în anul 1967 rezervație istorică de către C.P.M.B. Ca urmare a cercetărilor arheologice și de cartare au fost scoase la lumina zilei vestigiile Palatului Votvodan și valorificate în mod corespunzător. Întreaga zonă a fost superior valorificată prin restaurarea unor obiective istorice și arhitecturale : Curtea Veche, Hanul Manuc, Palatul Doamnei, Hanul cu Tei etc.

Prezența continuă a muzeografilor și specialiștilor noștri pe șantierele capitalei a fost recompensată și prin alte rezultate : descoperirea fundațiilor Turnului Colței și marcarea în pavaș a conturului său, descoperirea tezaurilor de la Străulești și Colțea, a descoperirilor din zonele Colentina, Grozăvești, Vitan, Văcărești, Chitila, Șantierul metroluiului ș.a. De asemenea, pe baza aceluiași cercetări istorice, instituția noastră și-a

⁸ M.I.M.B., inv. gen. nr. 75277 ; 75278 ; 110679 ; 110379 ; 110380 ; 114693 ; 114694 ; 115913 ; 116843 și altele.

⁹ Institutul „Proiect București”, proiect de sistematizare, Lipseani — Curtea Veche, 1963.

adus o contribuție de seamă la completarea listei monumentelor istorice arhitecturale și memorialistice a municipiului, contribuind la îmbogățirea patrimoniului național cu noi valori culturale.

O concluzie deosebit de importantă pentru noi, ce se desprinde din acțiunea de cercetare și cartare a zonei istorice, întreprinsă în colaborare cu Institutul de Arhitectură Ion Mincu, este aceea că centrul funcțional care în linii mari corespunde centrului istoric propriu zis, și-a păstrat de-a lungul veacurilor poziția în oraș, cu toate extinderile sale. Vatra istorică a Bucureștilor nu a ieșit nici un moment din circuitul vieții active politice, administrative sau comerciale. Această caracteristică bucureșteană, menținerea în aceeași zonă a funcțiunii de centru din epoca feudală până în etapa contemporană fără a beneficia de o incintă de ziduri care să îi delimiteze dezvoltarea a condus la implantarea în zonă a unor construcții aparținând diverselor epoci și stiluri, pe măsura apariției unor necesități funcționale noi sau a deprecierii fondului existent. Aceste inserții succesive explică lipsa de unitate stilistică a zonei în ciuda faptului că în această parte Capitala își mai păstrează încă în bună parte țesutul orășenesc străvechi⁹.

Un loc important în activitatea noastră îl ocupă depistarea și valorificarea la un înalt nivel cultural educativ a valorilor memoriale legate de evocarea unor evenimente istorice naționale și locale, de mișcarea democratică și revoluționară, de lupta clasei muncitoare și a P.C.R. pentru dreptate, unitate și independență națională, pentru progres social, precum și de viața și activitatea unor personalități marcante ale vieții politice și culturale. Ne-am oprit cu bună știință asupra lor pentru că ele reflectă întreaga istorie a unui oraș și pentru București anume a însăși istoriei țării noastre.

Clădirile și locurile memoriale beneficiază de o incontestabilă valoare documentară, de o încălătură afectivă deosebită pentru locuitorii orașului, de o mare capacitate de transmitere către generațiile viitoare a memoriei orașului și a patriei, fiind niște prezențe materiale cu valoare istorică și educativă de neînlocuit. Sub egida Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al Municipiului București s-au luat măsuri de marcarea cu plăci comemorative a unor asemenea locuri și case. Muzeul nostru a realizat fotografii și diapositive, inițiază vizite în grupuri organizate pe itinerare tematice și altele. De asemenea am realizat un fișier și repertoriu tematic cuprinzând aproximativ 300 locuri și case, obiective necuprinse în lista oficială a monumentelor, obiective cărora trecerea timpului le va conferi în viitor caracterul de mărturie istorice și culturale.

În condițiile intensificării acțiunilor de cercetare a zonelor ce prezintă interes istoric, considerăm necesară stabilirea unor elemente teoretice și metodologice pentru cercetarea de viitor :

— păstrarea specificului tradițional al orașului este nu numai un act de cultură, dar și de conștiință istorică, centrul istoric al capitalei contribuie și va contribui din ce în ce mai mult la educația societății, exprimând pregnant specificul național al poporului nostru, avînd o mare va-

⁹ Studiul de delimitare a zonei istorice a orașului București, la „Arhitectura”, 29 (1977), nr. 6.

loare educativă. În condițiile amplificării transformărilor edilitar-urbanistice, zonele istorice își justifică necesitatea pentru păstrarea identității orașelor. În condițiile migrării masive înspre orașe, deci pornind de la caracterul exploziv al actului urbanizării, centrul istoric are un rol de factor integrator de apartenență, la o anumită istorie. Valorificarea unor zone vechi înseamnă valorificarea unor monumente reprezentative în existența comunității umane, dintr-o anumită perioadă și în acest sens protecția nu trebuie să opereze exclusiv după criterii estetice. Păstrarea unor porțiuni de oraș nu urmărește păstrarea unor ziduri, ci a unor semnificații, amintiri, momente din existența trecută, semnificații a căror înțelegere ne ajută să avem conștiința trecutului și a viitorului. În unele situații, valoarea istorică a monumentului nu este identică cu cea arhitecturală, criteriul valorii arhitecturale nu este cel ce trebuie să determine exclusiv decizia. Investigatiile ce se fac își vor găsi eficiența în caracterul educativ al restructurărilor nu numai pentru această generație dar și pentru cele viitoare. Păstrarea și valorificarea monumentelor nu este o modă, ci un act de cultură decizională. Demolările, acte ireversibile, să se facă după o îndelungată chibzuință.

— abandonarea metodelor intuitive, empirice, permanentizarea unor cercetări științifice care să ducă la obiectivizarea maximă a procesului decizional. În acest scop considerăm necesară studierea atentă a fiecărei zone în perspectivă de a fi sistematizată prin : inventarierea, recunoașterea, datarea, cercetarea pe teren, studierea condițiilor în care s-a constituit teritoriul, a felului în care s-a dezvoltat acesta din punct de vedere istoric, arhitectural, social, demografic, economic. Sistematizarea materialului prin caracterizarea unor zone și semnalizarea unor obiective istorice cu valoare deosebită care pot să nu fie și monumente de arhitectură.

— activitatea multidisciplinară de sistem obligând abordarea complexă a problemelor atât din punct de vedere istoric, arhitectonic, demografic, social, psihologic.

— sensibilizarea opiniei publice utilă atât în obținerea de informații cît și în adoptarea unor atitudini pentru păstrarea și valorificarea monumentului.

Călăuziți de recomandările documentelor de partid și ale secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, specialiștii muzeului nostru sînt hotărîți să militeze în continuare pentru cunoașterea, păstrarea și valorificarea științifică a monumentelor și a zonelor istorice din capitală, acestea constituind un simbol al continuității tradițiilor acestor meleaguri, un loc geometric al celor mai intense trăiri colective. Nu putem ignora faptul că ori cît de mult ar progresa mijloacele și soluțiile tehnice de facilitare a interacțiunilor sociale, acestea nu vor putea înlocui contactul viu, direct. Interesul tot mai crescut pentru zonele istorice, extinderea turismului în condițiile dezvoltării cinematografice și televiziunii dovedește aceasta.

Determinînd modificări complexe ale tuturor compartimentelor vieții sociale, contemporaneitatea socialistă a impus transformări radicale și în viața muzeelor atribuindu-le îndatoriri majore și un rol tot mai activ

în viața municipiului. Mult îmbunătățită printr-o organizare sistematică, activitatea de depistare, cercetare, păstrare, valorificare, ce reflectă transformările urbanistice, a fost impletită cu intervenția activă a Muzeului de istorie a municipiului București în configurarea prezentului și viitorului capitalei.

Les transformations édilitaires-urbanistes contemporaines reflétées dans l'activité du Musée d'Histoire du Municipie

Bucarest

RÉSUMÉ

L'article présente un aspect fondamental de l'activité du musée, c'est-à-dire le rapport entre les fonctions du musée et les transformations édilitaires-urbanistes contemporaines de la capitale.

Les vigoureux changements que la ville connaît dans la période de la construction du socialisme ont imprimé à la muséographie roumaine de nouvelles valences. Les musées, qui ont été toujours les chroniqueurs et les dépositaires des témoignages historiques sont devenus aussi des institutions qui contribuent d'une manière créatrice à la configuration présente et future des villes, en passant du système de protection à celui d'intégration active du précieux patrimoine historique dans le paysage contemporain.

Par son contenu, l'article répond aux desiderata majeurs de nos jours, concernant les fonctions des institutions muséologiques et les tâches remarquables qui leur reviennent dans le contexte de l'actualité socialiste, sur la foi d'une expérience inédite des spécialistes du Musée d'Histoire du Municipie Bucarest.